

Magyar
Természetvédők
Szövetsége
Fold Barátai Magyarország

JOÓB MÁRK

PÉNZ- RENDSZER- VÁLTÁST!

**MIÉRT NEM FENNTARTHATÓ
A PÉNZRENDSZER,
ÉS HOGYAN LEHETNE
AZZÁ TENNI?**

A kiadvány az Európai Bizottság támogatásával valósult meg, szervezetünk külföldről támogatott szervezetnek minősül.

A kiadvány tartalma nem feltétlenül tükrözi a támogató véleményét, felelőssége a programra nem terjed ki.

PÉNZRENDSZERVÁLTÁST!

**MIÉRT NEM FENNTARTHATÓ A PÉNZRENDSZER,
ÉS HOGYAN LEHETNE AZZÁ TENNI?**

Szöveg © Joób Márk, 2020

TARTALOM

A kiadó előszava	4
A szerző előszava	5
01 Az aktuális pénzügyi rendszer működése	6
02 Az aktuális pénzügyi rendszer negatív hatásai	12
03 Az elmúlt évek pénzügyi átalakulása	17
04 Az állami pénzügyi rendszer	21
Felhasznált és ajánlott irodalom	26

Kiadja a Magyar Természetvédők Szövetsége

1091 Budapest, Üllői út 91/b. III. 21.

www.mtvsh.hu

info@mtvsh.hu

Felölös kiadó: Éger Ákos ügyvezető elnök

ISBN 978-963-9802-11-7

A KIADÓ ELŐSZAVA

A Magyar Természetvédők Szövetsége küldetése a természet egészének védelme, a fenntartható fejlődés elérésének elősegítése. Manapság egyre fontosabbá válik ez a küldetés, hiszen szinte minden nap értesülünk egy-egy hírről az éghajlatváltozás drámai következményeivel vagy a biológiai sokféleség csökkenésének negatív hatásaival kapcsolatban. A katasztrofális jövő elkerülése érdekében rendszerszintű változásoknak kell bekövetkezniük társadalmunkban és gazdaságunkban. Nem léphetünk előre a fenntarthatóság felé, ha a gyökeres változások nem terjednek ki pénzügyrendszerünkre is.

Az IMF adatai szerint 1970 és 2010 között 145 bankválság, 208 monetáris összeomlás és 72 szuverén adósságválság történt. 2010-ben a napi négybillió dollárt kitevő devizatranzakciók két százaléka kötődött a reálgazdasághoz, 98%-a pusztán spekulatív volt. Jelenleg az alacsony bevételű országok 47%-a adósság-visszafizetési válságban van, vagy nagy a kockázata annak, hogy abba kerül. Folyamatosan növekszik a globális jövedelmi egyenlőtlenség: 2016-ban a nyolc leggazdagabb ember jövedelme egyenlő volt a világ szegényebb felének (3,5 milliárd embernek) a jövedelmével.

Belátható, hogy a pénzügyrendszer anomáliáinak közvetlen hatása van a fenntarthatóságra. Az az állam, amelyik a GDP-jének jelentős részét adósságfizetésre fordítja, állandó növekedési kényszerben van, és elkerülhetetlenül a környezetre és a társadalomra terheli a növekedés külső költségeit. A profitnövelésben érdekelt kereskedelmi bankok hitelezési politikái kevésbé veszik figyelembe a közérdeket, és a gazdaságot a környezetileg és szociális káros beruházások felé terelik. Ezért is fogalmaztuk meg az **Életigenlő társadalmat és gazdaságot!*** petíciónk egyik pontjában:

A pénzügykibocsátás a közösségi szükségleteket és a természetet szolgálja, ne a bankok extraprofitját és újabb adósságok létrejöttét.

Több jelentős nemzetközi kezdeményezés szerint a jelenlegi pénzügyrendszer fenntarthatóságra gyakorolt negatív hatásait jelentős mértékben kiküszöbölné, ha az országok bevezetnék az állami pénzügyrendszert. Ezen kezdeményezés legelkötelezettebb magyarországi szorgalmazója Joób Márk, a Soproni Egyetem címzetes egyetemi tanára. Ha elolvassák füzetünket, rádöbbenhetnek, hogy miért lenne alapvető fontosságú az állami pénzügyrendszer bevezetése.

Éger Ákos

ügyvezető elnök, Magyar Természetvédők Szövetsége

* <https://mtvss.hu/peticio/etigenlo-tarsadalmat-es-gazdasagot>

A SZERZŐ ELŐSZAVA

A jelenlegi pénzügyrendszer súlyos károkat okoz a társadalomnak és a természetnek. A pénzügyrendszer elsősorban a bankok érdekeit szolgálja, a javak rendkívül igazságtalan elosztásához vezet, túlhajszolja a reálgazdaságot, és útját állja a fenntartható fejlődésnek. Hogy mégis régóta fenn tud maradni ez a rendszer, az nagyrészt annak köszönhető, hogy homály fedi működését és hatásait – nem – csak a széles nyilvánosság, hanem sok közgazdász előtt is. A pénzügyrendszer ezért általában kiesik a politika látóteréből, és ritkán kerül szóba a közügyekről folytatott vitákban.

A pénz körüli homályt maga a gazdaságtudomány is fenntartja. A gazdasági tankönyvek gyakran azt a téves felfogást terjesztik, hogy a bankok csupán pénzügyközvetítők, és az általuk begyűjtött megtakarításokat adják tovább hitelként, vagy hogy a pénz nemzetgazdasági szinten csupán eszköz, és ezért semlegesnek tekinthető. Az ilyen tévtanok a valós hatalmi viszonyok tudományos palástolását szolgálják, és elfedik, hogy az aktuális pénz- és bankrendszer kiszolgáltatja a társadalmat és a természetet egy szűk pénzügyi elit profitéségének.

Hogy a tudás hatalom, talán sehol nem mutatkozik meg jobban, mint a pénzügyekben. Már száz éve megállapította Henry Ford, a híres autógyáros, hogy ha az emberek megtudnák, miként működik a pénzügyrendszer, azonnal fellázadnának ellene. Írásom ennek értelmében azt a tudást kívánja átadni, amely tárgyilagos társadalmi vita és demokratikus döntéshozatal útján elvezethet a régió esedékes pénzügyrendszerváltáshoz.

A továbbiakban közérthetően és lényegre törően szeretném feltárni a jelenlegi pénzügyrendszer alapvető működési mechanizmusait és negatív hatásait. Ezután ismertetem a 2008-as gazdasági válság óta a pénzügyek terén bekövetkezett fontosabb változásokat. Végül megoldási javaslatként bemutatom az állami pénzügyrendszert, amely lehetővé teszi, hogy a pénz a természeti fenntarthatóság és a közjó szolgálatába álljon. Aki nem vágyik arra a szellemi kalandra, hogy a pénzügyrendszer meglehetősen összetett működését megértse, annak azt ajánlom, hogy az első fejezetet átugorva rögtön a rendszer hatásait feltáró második fejezettel vágjon bele az olvasásba.

Joób Márk

Sopron, 2020 augusztusában

01 | AZ AKTUÁLIS PÉNZRENDSZER MŰKÖDÉSE

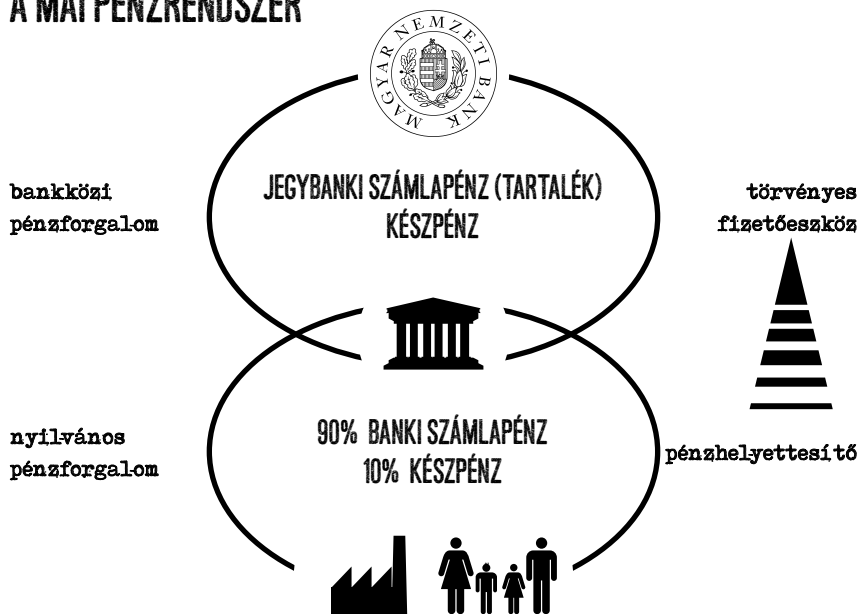
HA MEG AKARJUK ÉRTENI A PÉNZRENDSZER MŰKÖDÉSÉT, AKKOR A DÖNTŐ KÉRDÉS, AMELYET FEL KELL TENNÜNK, AZ, HOGY KI TEREMTI A PÉNZT ÉS HOGYAN?

Két, máig nagyon népszerű téves elképzelés él a pénzügyrendszerről - még a tankönyvekben is. Az egyik szerint a bankok csupán pénzközvetítők és nem teremtenek pénzt. A másik a pénzügyteremtést pénzügymultiplikációként írja le. Amikor pénzügyközvetítőkként jellemzik a bankokat, akkor azt állítják, hogy a bankok betéteket gyűjtenek, hogy ezekből a betétekből hiteleket nyújtsanak. E szerint a felfogás szerint tehát egyedül az állami jegybank teremthet pénzt, a kereskedelmi bankok csupán a már meglévő pénzt adhatják tovább hitelként. Ez a felfogás azonban téves. Amikor pénzügymultiplikációként írják le a pénzügyteremtést, akkor azt állítják, hogy a kereskedelmi bankok a már meglévő jegybanki tartalékaikat képesek megsokszorozni betétekké. E szerint a felfogás szerint tehát először az állami jegybank teremti pénzt tartalékok formájában, majd a kereskedelmi bankok ezt a pénzt a hitelezés során megsokszorozzák, amikor ügyfeleik a folyósított hiteleket ismételt bankbetétekben helyezik el. Azonban ez a felfogás is téves.

A pénzügymultiplikációs elképzelés legnépszerűbb változata szerint a bankok csak együtt, a bankrendszerben tudnak pénzt teremteni. Ha például a jegybanktól származó 1 000 000 forintot elhelyeznek egy bankbetétben, akkor a bank ebből 1%-ot, vagyis 10 000 forintot kötelező tartalékként el kell, hogy helyezzen a jegybanknál, és a fennmaradó 990 000 forintot továbbadhatja hitelként. Ha ezt az összeget felveszik hitelként, és elhelyezik egy másik bankban, akkor az a bank is elhelyez ebből 1%-ot kötelező tartalékként a jegybanknál, és a fennmaradó 980 100 forintot továbbadhatja hitelként. Ezt az összeget ismét el lehet helyezni egy másik bankban, amely az előbbi bankokhoz hasonlóan jár el: levon 9801 forintot, és továbbhitelezhet 970 299 forintot. Ha ezt a sort addig folytatjuk, amíg el nem fogy a pénz, akkor az eredeti 1 000 000 forintos bankbetétből a bankrendszer összesen 100 000 000 forintot tud teremteni, vagyis a jelenleg kötelező 1%-os jegybanki tartalék mellett a bankrendszer egy eredeti betétből - megfelelő betételhelyezési és hitelezési láncolat útján - annak százszorosát képes létrehozni. A banki pénzügyteremtésnek ez a leírása is téves, mert nem veszi figyelembe, hogy a bankoknak csak utólag, a hitelezés után kell megfelelő tartalékokról gondoskodniuk, és ezt ráadásul úgy tehetik meg, hogy a saját maguk által nyújtott hitelek egy részét fedezetként átadják a jegybanknak.

Hogy tévesek az előbb bemutatott elképzelések, azt tisztán kimondja például az angol jegybank: "A pénzteremtés a gyakorlatban eltér néhány népszerű tévhittől – a bankok nem egyszerű pénzközvetítőkként működnek, kölcsönadva a megtakarítók betéteit, és nem is sokszoroznak meg jegybankpénzt, hogy új betéteket és hiteleket teremtsenek." Ez a magyarra lefordított idézet az angol jegybank hivatalos közleményéből származik.¹ Miután láttuk, hogy milyen téves elképzelések terjedtek el a pénzrendszeréről, ismerjük meg a pénzrendszer valós működését! A mai pénzrendszer kétszintű. Az egyik szinten a bankközi pénzforgalmat bonyolítják le. A bankközi pénzforgalom fő szereplője az állami jegybank, a bankok bankja, amely számlákat vezet a kereskedelmi bankoknak, és a kereskedelmi bankok között történő pénzmozgásokat ezeken a számlákon elszámolja. A bankközi pénzforgalom szintjén jegybanki számlapénz, vagyis jegybanki tartalék és készpénz forog. A pénzrendszer másik szintje a nyilvános pénzforgalom. Ezen a szinten a kereskedelmi bankok vezetnek számlákat a gazdaság különböző szereplőinek, elsősorban cégeknek és magánszemélyeknek, és a pénzforgalmat ezeken a számlákon banki számlapénzben vagy készpénzben bonyolítják le (lásd az alábbi ábrát).

A MAI PÉNZRENDSZER

¹ Bank of England: Quarterly Bulletin, 2014 Q1, Vol. 54, No. 1, p. 14.
(A szerző saját fordítása.)

A MAI PÉNZRENDSZERBEN ELSŐSORBAN A KERESKEDELMI BANKOK TEREMTENEK PÉNZT.

A pénzteremtés alapja általában a bank és az ügyfél közötti hitelszerződés. A pénzteremtés hitelezés útján történik. A bank számlapénzt, azaz betétet hoz létre, amit köteles az ügyfélnek igény szerint kifizetni. Az ügyfél felől nézve hitel-felvétel történik. Az ügyfél általában valamilyen fedezetet nyújt a banknak, és köteles a hitelt kamatokkal együtt visszafizetni. A banki számlapénz tehát általában hitelezés útján, „a semmiből” keletkezik. Nem a betétekből nyújtanak a bankok hiteleket, hanem pont fordítva: hitelezés útján teremtenek betéteket. Bankbetétek azonban nemcsak hitelezés útján jöhetnek létre. Készpénzbe-fizetés vagy más bankból érkező utalás is növelheti egy adott bankban a betétállományt. Ha például készpénzt fizetünk be egy bankszámlára, akkor is új számlapénzt teremt a bank, a készpénz a kasszában marad, és kifizetés esetében tovább forog a gazdaságban. Minden banki hitelezés tehát új számlapénz teremtésével jár, de nem minden új számlapénz ered (közvetlenül) hitelezésből. A bankok pénzteremtése a könyvelés szintjén mérlegfőösszeg-növekedést jelent. Az adott bank mérlegében egyszerre jelenik meg eszközoldalon a hitel, és a forrásoldalon a betét: a hitel a bank követelése, míg a betét a bank tartozása. A bankok pénzteremtése azt eredményezi, hogy növekszik a gazdaságban a pénzmennyiség. A hitel visszafizetésekor pedig megszűnik a hitel és a hozzá tartozó betét, és csökken a gazdaságban a pénzmennyiség.

FELMERÜL A KÉRDÉS: HA A KERESKEDELMI BANKOK HITELEZÉS ÚTJÁN PÉNZT TEREMTENEK, AKKOR MIÉRT VAN SZÜKSÉGÜK JEGYBANKPÉNZRE, VAGYIS TARTALÉKRA?

Három okból. Először is a pénzrendszer zökkenőmentes működése érdekében a bankoknak kötelező tartalékot kell fenntartaniuk a jegybanknál. A kötelező tartalék mértéke az elmúlt évtizedekben egyre csökkent, az eurozónában és hazánkban jelenleg már csak a bankbetétek 1%-át kell jegybankpénzben tartaniuk a kereskedelmi bankoknak. Másodszor a jegybanki tartalékból juthatnak készpénzhez a bankok, hiszen készpénzt egyedül a jegybank bocsáthat ki. Ha készpénzre van szüksége egy banknak, akkor a jegybank által vezetett tartalékszámlájáról kérhet készpénzkifizetést, amit a jegybank pénzszállítóval eljuttat hozzá. Végül azért van szükségük a bankoknak jegybankpénzre, mert az átutalásokat egymás között jegybankpénzben kell kiegyenlíteniük a jegybanki tartalékszámláikon. Így teszi megbízhatóvá a jegybank a bankközi pénzforgalmat, biztosítva, hogy az átutalt pénzek valóban léteznek. (Mivel a kereskedelmi bankok a betéteik egy részét a leírt okokból jegybanki tartalékkal fedezik, az aktuális pénzrendszert részleges tartalékrendszernek is szokás nevezni.) Most már csak az a kérdés, hogy hogyan jutnak a kereskedelmi bankok jegybankpénzhez, azaz tartalékhoz? Általában ez is hitelezés útján történik. A jegybank

hitelt nyújt a kereskedelmi bankoknak, és számlapénzt teremt nekik a jegybanki számlájukon. Ezt a pénzt a jegybank igény esetén köteles a bankoknak készpénzben kifizetni. A kereskedelmi bankok felől nézve értelemszerűen hitelfelvétel történik, és ehhez fedezetet kell nyújtaniuk a jegybanknak. A jegybankok ezen túl eszközvásárlás útján is teremthetnek jegybanki számlapénzt a bankoknak, amit az elmúlt években nagy mértékben meg is tettek. A jegybankok elsősorban állampapírokat vásárolva írtak jóvá pénzt a bankok náluk vezetett számláin.

A JEGYBANK SZEREPE A PÉNZRENDSZERBEN A KÖVETKEZŐKÉPPEN FOGLALHATÓ ÖSSZE:

A jegybank szerepe a pénzrendszerben a következőképpen foglalható össze: ha X banknak jegybankpénzre van szüksége, akkor a jegybank megfelelő fedezet ellenében jegybankpénzt teremt és jóváírja X bank számlájára. X bank a jegybanki számlájáról készpénzt vehet fel, hogy ügyfeleinek igény esetén készpénzben ki tudja fizetni a pénzét. Ha X bank ügyfelei pénzt szeretnének átutalni Z bankba, akkor X bank megbízza a jegybankot, hogy jegybanki számlájáról helyezze át a megfelelő összeget Z bank jegybanki számlájára. A jegybank a pénzrendszerben tehát azt a két alapvető feladatot látja el, hogy biztosítja a bankok készpénzellátását és a bankközi pénzforgalom lebonyolítását. A jegybank ezen túl a kereskedelmi bankok pénzteremtésére is igyekszik hatást gyakorolni, többek között a jegybankpénz után fizetendő kamat, vagyis a jegybanki alapkamat meghatározásával. A pénzrendszerben fontos feladata van ugyan a jegybanknak, de a pénzteremtés folyamatában a kereskedelmi bankoké a főszerep. A társadalomnak gazdasági tevékenységéhez pénzre van szüksége, ezért állandó igény van a bankok által kínált hitelekre. A bankok pedig alapvetően szívesen nyújtanak hitelt, mert a hitelek után kapott kamatok képezik legnagyobb bevételi forrásukat. Ha egy ügyfél hitelt igényel egy banknál, akkor a bank először megvizsgálja az ügyfél hitelképességét. Ez alapján a bank eldönti, hogy hitelt nyújt-e, és ezáltal számlapénzt teremt-e az ügyfélnek. Az ügyfél pénzt utal egy másik bankszámlára, vagy készpénzt vesz fel. A bank ellenőrzi, hogy elég jegybanki tartaléka és készpénze van-e. A bank szükség esetén növeli jegybanki tartalékát, és készpénzt vesz fel a jegybanknál.

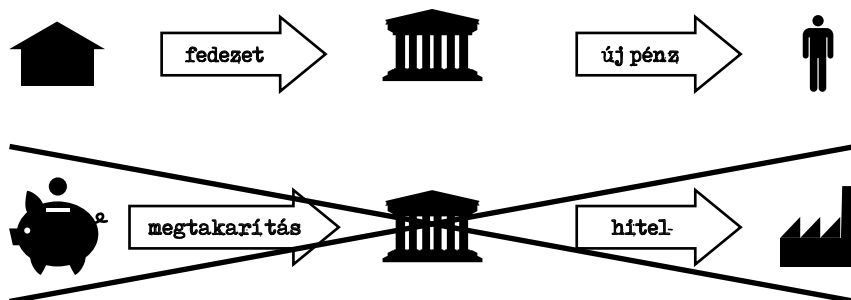
A PÉNZTEREMTÉS FOLYAMATÁBAN FONTOS SZEREPE VAN A FEDEZETNEK.

A hitelt igénylő ügyfélnek általában valamilyen fedezettel kell rendelkeznie ahhoz, hogy hitelkérelmét megalapozza. Kisebb összegű hitel esetén fedezetként szolgálhat az állandó jövedelem, nagyobb hitel esetén gyakran ingatlan szolgál fedezetként. Ha tehát az ügyfél hitelkérelemmel fordul egy bankhoz és kérelme pozitív elbírálásban részesül, akkor a bank hitelként számlapénzt te-

remt az ügyfél számára. A banki hitel ellenértékét az ügyfél fedezete jelenti. Ha pedig a hitelező bank jegybankpénzt igényel, akkor neki is fedezetet kell biztosítania a jegybank számára. Ilyen fedezetként a bank által nyújtott hitelek szolgálnak, amelyek mögött az ügyfelek fedezete áll. Ezért megállapítható, hogy mind a banki számlapénz, mind a jegybankpénz teremtése végül is az ügyfelek fedezetére, vagyis az ügyfelek tulajdonára és várható jövedelmére épül. Megállapítható tehát, hogy a kereskedelmi bankok szerepe a gazdaságban az, hogy a nekik nyújtott fedezetre alapozva újonnan teremtett pénzt bocsátanak az ügyfelek rendelkezésére (lásd az alábbi ábrát). Más szóval: a bankok vagyontárgyakat vagy jövőbeli jövedelmet azonnal felhasználható pénzzé alakítanak az ügyfelek számára.

**A BANKOK GAZDASÁGI SZEREPE TEHÁT NEM A PÉNZKÖZVETÍTÉS,
NEM A MEGTAKARÍTOTT PÉNZ BEGYÚJTÁSA ÉS KIKÖLCSÖNZÉSE.**

A BANKOK SZEREPE A GAZDASÁGBAN

Amikor a bankok számlapénzt teremtenek, akkor fontos nekik, hogy ne folyjon ki tőlük túl sok pénz, mert azt jegybankpénzben (tartalékban vagy készpénzben) kell kifizetniük, ami pluszkiállással jár. A bankok azért gyűjtenek betéteket, hogy az általuk teremtett számlapénz minél nagyobb része bankon belül maradjon, és azt ne kelljen jegybankpénzre váltaniuk. A nagybankok emiatt hatalmas előnyben vannak a kisebbekkel szemben.

Érdekes körülmény, hogy a bankok önmaguknak is tudnak újonnan teremtett pénzből hitelt nyújtani, még hozzá kamatmentesen. A bankok saját maguknak nyújtott hitelből eszközöket, például ingatlanokat és részvényeket vásárolhatnak, de mindig figyelniük kell arra, hogy ne fogyjon el a jegybanki tartalékuk

és készpénzük. A mai pénzrendszerben elsősorban a kereskedelmi bankok teremtenek pénzt, de a bankok pénzteremtésének korlátai vannak. Ilyen korlát a gazdasági szereplők hitelkereslete, hiszen a bankok csak akkor tudnak pénzt teremteni, ha a gazdasági szereplők hajlandóak hitelt felvenni náluk. Megbízható, hitelképes ügyfelekre van szükségük, mert a nem teljesítő hitelek veszteséget jelentenek számukra, és felemésztetik saját tőkéjüket. A pénzteremtésnek a készpénz- és jegybanki tartalékok szükségessége is korlátot szab, de ez a korlát általában nem nagyon fogja vissza a kereskedelmi bankok pénzteremtését, mert a jegybank folyamatosan a bankok rendelkezésére áll és készségesen kiszolgálja jegybankpénz iránti igényeiket. A banki pénzteremtést leginkább olyan előírások korlátozzák, amelyek a banki eszközök arányában meghatározzák, hogy legalább mekkora saját tőkével kell rendelkezniük a bankoknak.

EZEK UTÁN TEKINTSÜK ÚJRA ÁT A PÉNZRENDSZERT!

A pénzrendszer egyik szintjén a bankközi pénzforgalmat bonyolítják le jegybanki számlapénzben és készpénzben. A pénzrendszer másik szintje a nyilvános pénzforgalom, aminek kb. 90%-át banki számlapénz, és kb. 10%-át készpénz teszi ki. Ezzel kapcsolatban fontos jogi körülmény, hogy a jegybanki számlapénz és a készpénz törvényes fizetőeszköz, míg a banki számlapénz csupán pénzhelyettesítő. A törvényes fizetőeszközt a törvény védi, másolása pénzhamisításnak minősül. A banki számlapénz azonban jogilag nem is igazi pénz, hanem csak azt helyettesítő magánpénz, amely a boltok által nyilvántartott, levásárolható pontokhoz hasonlítható. Általában sokkal több pénzhelyettesítő számlapénzt teremtenek a kereskedelmi bankok, mint amennyi jegybankpénzük van, ezért nem tudják az összes ügyfelüknek egyszerre kifizetni a pénzét. Ez mutatja, hogy a mai pénzrendszer alapja a bizalom, az ügyfelek bizalma a bankok ígéretében, hogy igény esetén kifizetik a pénzüket. Ez az ígéret ugyanis csak addig teljesíthető, ameddig fennáll a bizalom, és csak kevesen veszik ki egyszerre a pénzüket. Végül térjünk még ki röviden a kamatra! A hitelek után általában kamatot kell fizetni. A kamatokból ered a bankok nyereségének nagy része. A kamatoknak fedezniük kell a bankok kiadásait is: a bankrendszer üzemeltetését, a hitelek refinanszírozásának kamatköltségeit (jegybanki és bankközi hitelek) és a nem teljesítő hitelekből eredő veszteségeket. A bankok a hitelek után kamatot kapnak a betétekre, azonban általában kamatot fizetnek, így csak a magasabb hitelkamat és az alacsonyabb betéti kamat közötti különbözégből, a kamatrésből származik bevételük.

MIUTÁN TISZTÁZTUK A PÉNZRENDSZER ALAPVETŐ MŰKÖDÉSI MECHANIZMUSAIT, NÉZZÜK MEG, HOGY A TERMÉSZETI FENNTARTHATÓSÁG ÉS A TÁRSADALMI IGAZSÁGSSÁG SZEMPONTJÁBÓL MILYEN NEGATÍV HATÁSAI VANNAK EZEKNEKI HÉT PONTBAN FOGLALOM ÖSSZE EZEKET A NEGATÍV HATÁSOKAT.

1. A PÉNZRENDSZER NÖVELI A TÁRSADALOM ADÓSSÁGTERHEIT.

A pénz, még a készpénz is, eredetét tekintve általában hitelpénz, mert vagy a kereskedelmi bankok, vagy a jegybank által nyújtott hitelként kerül forgalomba. A pénzmennyiség a gazdaság teljesítményével együtt évtizedek óta folyamatosan növekszik. Ennek eredményeképpen egyre nagyobb adósságot halmoznak fel magánszemélyek, vállalatok és államok. Az adóssággal együtt azonban növekszik a csőd kockázata is, és a túlzott eladósodás mindig újra csődhullámokhoz vezet.

Az államadósság növekedése különösen a sérülékeny nemzetgazdaságok esetében okoz súlyos problémákat. A magas államadósság és költségvetési hiány rontja az adott ország nemzetközi hitelminősítők által meghatározott adósbesorolását, ami miatt az ilyen államnak magasabb kamatokat – úgynevezett kockázati felárat – kell fizetnie piacon a felvenni kívánt kölcsönök után, azaz drágul az állam finanszírozása. Így, ha nem kezd takarékoskodni az adott ország, beindul egy ördögi kör, hiszen a dráguló államfinanszírozás nagyobb költségvetési hiányt, növekvő államadósságot és végül az adósbesorolás további romlását vonja maga után. Az államadósság után fizetendő kamatköltségek, ha elérnek egy kritikus szintet, hatalmas terhet és versenyhátrányt jelentenek a nemzetgazdaság számára, és gúzsba kötik az adott kormány kezét.

Jó példa erre Görögország 2010-ben kialakult adósságválsága, amely mind a mai napig súlyos áldozatokat követel a görög társadalomtól. A magas államadósság az egész társadalom számára káros, amikor takarékosági intézkedésekben, rossz minőségű közszolgáltatásokban és nagy adóterhekben érezteti hatását. Ezen túl igazságtalan, hogy az állam eladósodásából elsősorban egy a kereskedelmi bankokhoz közel álló pénzügyi elit profitál, míg az eladósodás terheit minden állampolgárnak viselnie kell. Az adósságból az aktuális rendszerben azonban nincsen kiút, hiszen ha visszafizetésre kerülne az összes hitel, elfogyna a pénz és leállna a gazdaság.

2. A TÁRSADALOM PÉNZELLÁTÁSA MAGÁNKÉZBEN VAN.

A nyilvánosság számára hozzáférhető pénz túlnyomó részét (kb. 90%-át) a kereskedelmi bankok teremtik számlapénz formájában, de a fennmaradó részt (a 10%-nyi készpénzt) is ők hozzák forgalomba, amikor ügyfeleik készpénzben vesznek fel pénzt a számlájukról. A társadalom pénzellátásának irányítása rendkívül nagy gazdasági és politikai hatalmat jelent, ezért aggályos, hogy olyan magánvállalatok kezében van, amelyek nem rendelkeznek demokratikus legitimitással. A kereskedelmi bankok értelemszerűen a versenyszférához tartoznak, és működésük elsődleges célja a profitszerzés. Ebből pedig az következik, hogy jelenleg a bankok profitérdeke és nem a közérdek határozza meg, hogy a társadalomban ki, mire és milyen feltételekkel kap pénzt, azaz hitelt. Így a pénz jelentős része magas haszonnal jár, ám a természetet és a közösséget megkárosító gazdasági tevékenységek finanszírozását szolgálja. A bankok pénzosztása arra is irányul, hogy kiépítsék politikai befolyásukat. Az elmúlt évek tapasztalatai ezen túl azt mutatják, hogy a bankok vezetői saját juttatásaik növelése érdekében elsősorban rövidtávú haszonmaximalizálásra törekednek, és inkább spekulatív ügyletekbe irányítják a pénzt, mintsem olyan befektetésekre, amelyek a közjót szolgálják, de csak hosszú távon térülnek meg.

3. A BANKBETÉTEK NINCSENEK BIZTONSÁGBAN.

A készpénzzel és a jegybanki tartalékkal ellentétben a kereskedelmi bankok számlapénze nem törvényes fizetőeszköz, hanem csupán pénzhelyettesítő. Ennek a jogi szinten fennálló különbségnek normális körülmények között nincsen semmi jelentősége az ügyfelek számára, hiszen számlapénzzel elektronikus úton éppúgy tudnak fizetni, mint készpénzzel. Mégis az a helyzet, hogy a bankok általában nem képesek minden betétesüknek egyszerre kifizetni a pénzt, mert sokkal több pénzhelyettesítő számlapénzt teremtenek, mint amennyi törvényes fizetőeszközük van.

A bankrendszer ebből a szempontból egy hatalmas piramisjáték. Ezért olyan fontos a bankok számára az ügyfelek bizalma. Ha ugyanis megінog ez a bizalom, és az ügyfelek tömegesen megrohamozzák a bankokat, hogy kivegyék a pénzüket, akkor azok hamar fizetéseképtelenné válnak.

A banki számlapénz ezért nem mindig ér annyit, mint a készpénz. Nem ér annyit például abban az esetben, amikor rosszul gazdálkodik egy bank, ennek következtében csődbe megy, és elvesz az ügyfelek pénzének egy része – ahogy 2008-ban az izlandi és 2013-ban a ciprusi bankválságban történt.

Az állami betétbiztosítás csak kisebb bankok esetében képes a bankrohamból adódó veszteségeket kiegyenlíteni, egy nagyobb bank esetében csak az állam képes közpénzből kártalanítani az ügyfeleket.

4. A BANKSEKTOR PRIVILÉGIUMOKAT ÉLVEZ.

Törvényes fizetőeszközhöz a nyilvánosság kizárólag készpénz formájában tud hozzájutni. Ha az emberek és cégek nem készpénzben akarják tartani – és valamilyen rejtkehelyen, esetleg páncélszekrényben tárolni – a pénzüket, akkor kénytelenek a bankok pénzhelyettesítő számlapénzét használni. Elektronikus fizetőeszközök, internetes bankolás, kártyás vagy mobiltelefonos fizetés kizárólag banki számlapénzzel áll a nyilvánosság rendelkezésére. A jegybanki számlapénz mint törvényes fizetőeszköz egyedül a kereskedelmi bankok (és más pénzügyi szolgáltatók) számára hozzáférhető, csak ők nyithatnak számlát a jegybanknál, hogy azon keresztül egymás között elektronikus úton pénzmozgásokat bonyolítsanak le. A bankok ezáltal duplán privilegizált helyzetben vannak. Egyrészt a jegybanknál biztonságban tudhatják a pénzüket, így nem áll fenn a veszély, hogy elvesz a jegybanki számlapénzüket, mert a jegybank nem tud csődbe menni. Másrészt államilag biztosított monopóliumot élvez a bankszektor a hitelezés és az elektronikus számlapénz teremtése és kezelése terén, ami folyamatosan biztos bevételt jelent számára, hiszen pénzre mindig nagy igény van a társadalom részéről, a digitalizáció gyors térnyerésével pedig egyre inkább kiszorítja a készpénzt az elektronikus számlapénz.

A nagyobb bankok további privilégiuma, hogy hallgatólagos állami garanciát élveznek csőd esetén, mert működésük nemzetgazdaságilag rendszerfontosságú. Ez az állami garancia elsősorban azt eredményezi, hogy vezetőik bátrabban vágnak spekulatív üzletekbe, mert tudják, hogy ha baj van, kiségi ti majd őket az állam, illetve a jegybank.

5. A HITELPÉNZ NÖVELI A PÉNZVAGYON KONCENTRÁCIÓJÁT.

A kereskedelmi bankok az általuk nyújtott hitelek után kamatot kapnak, a náluk lévő betétek után azonban kamatot fizetnek, így csak a magasabb hitelkamat és az alacsonyabb betéti kamat közötti különbség marad náluk bevételként. Ez a kamatrés is hatalmas bevételt jelent, ha figyelembe vesszük, hogy az egész társadalom a kereskedelmi bankok hitelpénzét használja. Az áruk és szolgáltatások árának nem elhanyagolható részét képezik a bankszektornak fizetendő kamatok, amelyek folyamatosan jelentős tőkejövedelmet biztosítanak a bankok tulajdonosainak. Az öt legnagyobb magyar bank nettó kamatbevétele 2019-ben az alacsony kamatszint ellenére is nagyon magas volt: 538 milliárd forint.²

Ezen kívül a társadalomnak az a gazdag rétege, amely lényegesen több banki betéttel, mint hitellel rendelkezik, folyamatosan nagyobb kamatbevételre tesz

² A portfolio.hu 2020. júliusi kimutatása alapján.

szert, míg a kamatfizetés terhét elsősorban a társadalomnak az a szegényebb rétege viseli, amelynek lényegesen több kölcsöne, mint banki betéte van. Így a hitelpénz a gazdagokat gazdagabbá, a szegényeket szegényebbé teszi, növelve közöttük az anyagi szakadékot. A kamatos kamat ráadásul – az adóssággal párhuzamosan – a pénzvagyon egyre gyorsabb ütemű, azaz exponenciális növekedéséhez vezet.

6. A BANKOK PÉNZTEREMTÉSE NÖVELI A GAZDASÁGI INGADOZÁST ÉS AZ INFLÁCIÓT.

A banki hitelezés növeli a forgalomban lévő, elkölthető pénz mennyiségét, és serkenti a gazdasági aktivitást, így a gazdasági növekedés alapját képezi. Minél jobban fellendül a gazdaság, annál nagyvonalúbban adnak a kereskedelmi bankok hitelt, mert fellendülésben alacsony kockázat mellett tudják a hitelekkel együtt növelni kamatbevételeiket. Mivel nagyvonalú hitelezésükkel a reál-gazdasági teljesítménynél jóval nagyobb mértékben növelik a pénz mennyiségét, a piacon pénzbőséget és – bizonyos befektetések esetében – túlzott értéknövekedést, vagyis árbuborékokat idéznek elő. Az árbuborékok viszont előbb-utóbb kipukkadnak, és válságba taszítják a gazdaság egyes ágazatait vagy egészét, ami többek között az állami bevételek csökkenésével és a munkanélküliség ugrásszerű növekedésével jár. A bankok pedig gazdasági visszaesés idején, hogy csökkentsék kockázatukat, túlzottan visszafogják a hitelezést, amivel csak tovább rontanak a helyzeten, hiszen a pénzmennyiség csökkenése (deflációt előidézve) bénítóan hat a gazdaságra. A kereskedelmi bankok pénzütemlése tehát egyrészt jelentősen növeli a gazdasági teljesítmény ciklikus ingadozását, másrészt hosszú távon általános áremelkedést, vagyis inflációt okoz.

Ehhez az állami jegybankok is hozzájárulnak azzal, hogy általában évi 2% inflációt tűznek ki célul, hogy olajozottan pörögjön a gazdaság motorja. Évi 2% infláció viszont tíz év alatt a pénz vásárlóerejének 18%-os csökkenését eredményezi.

Az infláció leginkább a társadalom kiszolgáltatott csoportjait érinti hátrányosan: azokat, akik a pénz vásárlóerejének csökkenését nehezen tudják jövedelmük megfelelő mértékű növelésével kompenzálni. Az infláció ezért gyakran hozzájárul a jólét egyenlőtlen elosztásához.

7. A HITELPÉNZ NÖVEKEDÉSI KÉNYSZERT IDÉZ ELŐ.

Az adósoknak, hogy adósságuktól megszabaduljanak, több pénzre van szükségük, mint amennyit kölcsön kaptak, mert hitelük törlesztésén túl kamatot is kell fizetniük. Ha régi hitelüket újjal helyettesítik, akkor is pluszbevételre szorulnak, hogy fedezni tudják a kamatköltségeket. Ezért nyereségesen kell gazdálkodniuk. Ahhoz, hogy a gazdasági szereplőknek legalább a többsége nyereséges lehessen és a gazdaság egésze növekedhessen, a pénzmennyiség folyamatos

növelése szükséges. Így jön létre a kapitalista piacgazdaságunkra jellemző növekedési dinamika. A kamatozó hitelpénz-növekedési nyomást gyakorol a reálgazdaságra, hogy a termelés növelésével a pénzügyi növekedés reálgazdasági alapját kitermelje – a pénzügyi növekedés reálgazdasági alap híján ugyanis csupán árbuborék vagy infláció –, a reálgazdasági növekedés pedig a pénzmennyiség növelését igényli. Gazdasági rendszerünk ebből a kettős növekedési kényszerből adódóan egyfajta piramisjáték, amely csak növekedés mellett képes működni, anélkül viszont összeomlik.

Mivel egyre több hitel kamatait kell kitermelni, egyre nagyobb nyomás nehezedik a reálgazdaságra, hogy növelje a termelést. Manapság azonban a termelés növelése, sőt már a termelés szinten tartása is szükségszerűen a természet rombolásával jár, hiszen az emberiség ökológiai lábnyoma jelenleg 75%-kal lépi túl a Föld regenerálódásra képes biokapacitását. Pénzügyi eladósodásunk így ökológiai eladósodáshoz vezet, és az egész emberiséget szegényebbé teszi. A reálgazdaságra nehezedő pénzügyi nyomás miatt továbbá egyre termelékenyebbé, illetve olcsóbbá kell válnia munkaerőnek. Az aktuális pénzrendszer egyértelműen a tőkejövedelemnek kedvez a munkajövedelem kárára, és a természet kizsákmányolása mellett az ember kizsákmányolására ösztönzi a gazdasági szereplőket.

A felsorolt hét pont alapján megállapítható, hogy az aktuális pénzrendszernek súlyos negatív hatásai vannak a természetre, a társadalomra és a reálgazdaságra. A pénzrendszer sem ökológiai, sem szociális, sem ökonómiai szempontból nem fenntartható. Jól mutatja ezt, hogy az 1970 és 2010 közötti időszakban 425 pénzügyi válságot regisztrált a Nemzetközi Valutaalap tagállamainak körében.³ A pénzrendszer ráadásul a hatalom és a javak rendkívül igazságtalan elosztását eredményezi, amikor a profit privatizációját és a költségek társadalmasítását teszi lehetővé. A jelenlegi pénzrendszer ezért alapvető etikai elveket és értékeket sért – így erkölcsi kötelességünk, hogy igazságosabbá és észszerűbbé alakítsuk a rendszert.

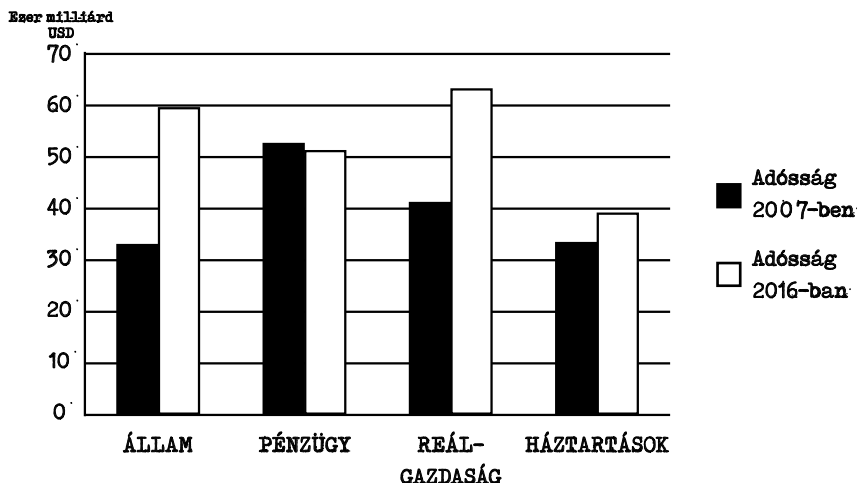
³ Lietaer, Bernard et al. (2015): *Pénz és fenntarthatóság. A hiányzó láncszem.* Image Kft., 51.

03 | AZ ELMÚLT ÉVEK PÉNZÜGYI ÁTALAKULÁSA

MIELŐTT MEGISMERNÉNK, HOGY MIKÉNT LEHETNE AZ AKTUÁLIS PÉNZRENDSZER FENT EMLÍTETT NEGATÍV HATÁSAIT KIKÜSZÖBÖLNI, VESSÜNK EGY RÖVID PILLANTÁST AZ UTÓBBI ÉVEK PÉNZÜGYI ÁTALAKULÁSÁRA! A PÉNZRENDSZER ALAPVETŐ MŰKÖDÉSE NEM VÁLTOZOTT MEG, DE FONTOS ÚJ FEJLŐDÉSEKNEK LEHETÜNK A TANÚI.

A pénzrendszer elmúlt években megfigyelhető átalakulását a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság váltotta ki. A válság következtében ugyanis világszerte magasba szökött az államadósság, jelentős részben a pénzügyi szférának és azon belül a bankszektornak éveken át nyújtott támogatások miatt. A globális adósság gazdasági szférák szerinti eloszlása azt mutatja, hogy 2007-től 2016-ig az államadósság közel kétszeresére emelkedett, míg a válságot kiváltó és 2008-ban az összeomlás szélén álló pénzügyi szféra adóssága nemhogy nem emelkedett, de még enyhén csökkent is (lásd az alábbi ábrát).

A GLOBÁLIS ADÓSSÁG MÉRTÉKE

Most pedig a gigantikus állami élénkítőcsomagok, amelyek a koronavírus okozta gazdasági válság enyhítését szolgálják, tovább növelik a már eddig is nagyon megnövekedett államadósságot.

Kérdés, hogy nem lesz-e ebből baj? És miért nem lett az adósság 2008 után bekövetkezett meredek emelkedéséből. Görögország mellett más országokban is baj az elmúlt években?

Az államadósság 2008 utáni magas szintje még az erős gazdasággal rendelkező országok pénzügyi egyensúlyát is megingathatta volna, és fájdalmas takarékoskodási intézkedésekre kényszeríthette volna őket. A nyugati jegybankok azonban rövid időn belül nulla közeli szintre csökkentették az irányadó kamatokat, és hatalmas államkötvény-felvásárlásba kezdtek, amit aztán éveken keresztül, több előre bejelentett program keretében folytattak. Ennek köszönhetően az érintett államoknak az újonnan felvett kölcsöneik után alig kellett kamatot fizetniük, és nem fenyegette őket a veszély, hogy a piacon elfogy a kereslet az alacsony kamatozású állampapírjaik iránt, hiszen a jegybank állandó keresletet biztosított azokra. Az Európai Központi Bank (EKB) kamatcsökkentésének és kötvényvásárlásának köszönhetően Németország hozzávetőleg 400 milliárd euró, Franciaország és Olaszország pedig külön-külön hozzávetőleg 500 milliárd euró kamatköltséget takarított meg 2014 óta.

Mivel a jegybankok saját maguk által teremtett pénzzel fizetnek, amikor állampapírokat vásárolnak, ilyenkor az államadósság monetizálását hajtják végre. Ez azt jelenti, hogy az adósságot mint fiskális, vagyis az államháztartást érintő jelenséget monetáris eszközzel, azaz jegybanki pénzteremtéssel kezelik.

Az ilyen jegybanki államfinanszírozást a főáramú közgazdaságtan károsnak tartja, ezért a 2008-as válságot megelőző évtizedekben világszerte alig alkalmazták, az Európai Unió működéséről szóló szerződés 123. cikke pedig kifejezetten tiltja. Akkor hogyan vásárolhatott az EKB az elmúlt években több ezer milliárd euróért állampapírokat? Úgy, hogy az EU-s tilalom az államtól történő közvetlen vásárlásra szól, az EKB viszont közvetve, a kereskedelmi bankokon keresztül vásárolta fel az állampapírokat. Az EKB így kijátszotta az EU-s szabályokat, hiszen az előre bejelentett, közvetett kötvényvásárlás ugyanazt eredményezte, mintha közvetlenül történt volna. A német alkotmánybíróság ezzel kapcsolatban nemrég ki is fejezte nemtetszését.

Az állampapír-vásárlással az EKB biztosította az érintett államok kedvező finanszírozását, és megakadályozta, hogy Görögországon túl más eurózóna-tagállam is adósságválságba kerüljön. Ezért az EKB kötvényvásárlása a jogi és közgazdaságtani aggályok ellenére alapvetően sikeresnek tekinthető, és széleskörű politikai támogatást élvez. Egyébként az eurózónán kívüli EU-tagállamok jegybankjai, köztük a Magyar Nemzeti Bank (MNB) is éltek a közvetett állampapír-vásárlás lehetőségével az utóbbi időben, ahogy tették ezt olyan vezető jegybankok, mint az amerikai Fed és a japán jegybank is. Ennek fényében a jegybankok szerepének és a pénzrendszer működésének átalakulásáról beszélhetünk. Egy új korszak kezdődött az államfinanszírozás terén. Anál is inkább, mert a jegybankok kialakult szerepvállalásából alig van visszaút.

Ha ugyanis például az EKB belátható időn belül leépítené hatalmas állampapír-állományát, veszélybe sodorná az érintett államok pénzellátását és egyúttal a bankrendszer stabilitását. Ráadásul most a koronavírus okozta gazdasági válság és a gazdaságélénkítő állami intézkedések miatt ismét meredeken emelkedik az államadósság, ami a jegybankok szerepvállalásának további bővítését teszi szükségessé. Ennek megfelelően az angol jegybank nemrég bejelentette, hogy a válságra való tekintettel közvetlen számlahitelt biztosít az államnak, így annak még kötvényeket sem kell kibocsátania ahhoz, hogy pénzhez jusson. A pénzrendszer tehát gyakorlati kényszerek hatására az államfinanszírozás terén fejlődésnek indult, méghozzá az etikai szempontból kívánatos irányba.

A pénzrendszer átalakulásának másik vonala a kriptovaluták megjelenése az elmúlt években. Nem véletlen, hogy a bitcoin – az első kriptovaluta – a 2008-as pénzügyi válság idején indult. Azóta nagyjából 150 milliárd dollár értékű bitcoin került forgalomba, és a valuta az erős árfolyam-ingadozás, a biztonsági problémák és a meglehetősen lassú és költséges tranzakciók ellenére elég népszerű, ami minden bizonnyal az ügyfelek számára biztosított anonimitásnak köszönhető. A bitcoin után más decentralizáltan működő kriptovaluták is megjelentek a piacon, például az ethereum és a litecoin, de ezek közül egyik sem érte eddig utol a bitcoin népszerűségét. Az utóbbi időben valódi verseny indult a világban a digitális pénz fejlesztése terén olyan szereplők között, akik többé-kevésbé centralizáltan szeretnének új digitális fizetőeszközt működtetni. Számos jegybank – például a svéd, az angol és a kínai – már évek óta vizsgálja, hogy miként lehetne a törvényes fizetőeszközt digitális pénzként a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tenni, és ennek milyen pénzügyi-társadalmi hatásai lennének. Az UBS nevű svájci bank vezetésével pedig egy nemzetközi, nagybankokból álló konzorcium már közel áll ahhoz, hogy forgalomba hozzon egy Utility Settlement Coin nevű kriptovalutát, amely értékpapírok adásvételénél szolgálna globális elszámolási eszközként. Végül a Facebook még idén Libra néven saját kriptovalutát kíván elindítani, amely a másfél milliárd Facebook-felhasználó számára bankrendszeren kívüli pénzügyi tranzakciókat tenne lehetővé. A Facebook projektje azonban ellenállásba ütközött a jegybankok, a pénzügyi felügyeleti szervek és a politikusok részéről egyaránt.

Alapvető különbség a felsorolt digitális pénzek között, hogy a decentralizáltan működő kriptovaluták és a vállalatok által centralizáltan teremtett kriptovaluták esetében különböző magánszereplők meglehetősen homályos módon húznak hasznot a pénzteremtésből és a pénzrendszer működéséből, továbbá kérdéses a rendszer stabilitása és biztonsága. A jegybankok digitális pénze ezzel szemben a már meglévő törvényes fizetőeszköz új változata, és ennek megfelelően állami garanciát élvez és szigorú szabályozás tárgya. A jegybanki digitális pénz ráadásul demokratikus ellenőrzésnek vethető alá, a közjó szolgálatába állítható és összeegyeztethető az etikus pénzrendszer követelményével.

A helyi pénzekkel és más alternatív fizetőeszközökkel kapcsolatban hasonló kérdések merülnek fel, mint a kriptovaluták esetén. Van-e rájuk valódi igény, és elég széles körben el tudnak-e terjedni ahhoz, hogy gördülékenyen működjenek? Kik húznak hasznát az adott rendszer működtetéséből és a pénzteremtésből? Mennyire átlátható a rendszer működése, és kik ellenőrzik azt? Mennyire költséges a rendszer fenntartása? Jól kialakított helyi pénzek sikeresen hozzájárulhatnak egy adott közösség gazdasági önállóságához és fenntartható felvirágoztatásához. A nemzeti (és nemzetek feletti) pénzrendszerek hibáinak kijavításához azonban elsősorban nemzeti (és nemzetek feletti) szinten kell megoldást találni.

Az új kriptovaluták globális térnyerése ugyanúgy, mint a nemzetközi kereskedelemben használt vezető valuták régóta fennálló hegemoniája rávilágít arra, hogy a pénzrendszer nemzeti és nemzetközi szintje nem választható el teljesen egymástól, és mind a két szinten szükséges kijelölni a pénzrendszer fejlődésének kívánatos irányát. Ugyanakkor a saját fizetőeszközzel rendelkező országok – köztük Magyarország is –, ha nem adósodnak el külföldi valutában, nagy szabadságot élveznek pénzpolitikájuk és pénzrendszerük alakításában, így lehetőség van egy etikus pénzrendszert megvalósítani.

AZ ÁLLAMI PÉNZRENDSZER (MÁS NÉVEN: KÖZPÉNZRENDSZER, ANGOLUL: SOVEREIGN MONEY SYSTEM) AZ AKTUÁLIS PÉNZRENDSZER KORÁBBAN LEÍRT NEGATÍV HATÁSAINAK EGY RÉSZÉT TELJESEN KIKÜSZÖBÖLNÉ, MÁSIK RÉSZÉT PEDIG JELENTŐSEN ENYHÍTENÉ.

Az állami pénzrendszer koncepcióját – a százszázalékos tartalékrendszer ötletét lényegesen továbbfejlesztve – főként a német gazdaságsszociológus, Joseph Huber dolgozta ki az ezredforduló körül. A 2008-as pénzügyi-gazdasági válság után először Svájcban, Németországban és az Egyesült Királyságban, majd számos további országban alakultak civil szervezetek, amelyek az állami pénzrendszer bevezetéséért szállnak síkra. Ezeket a szervezeteket az International Movement for Monetary Reform (internationalmoneyreform.org) fogja össze. Svájcban 2018-ban az állami pénzrendszerrel még népszavazást is tartottak, ám a kereskedelmi bankokkal szövetségre lépő svájci jegybank ellenkampányának köszönhetően a választók elutasították annak bevezetését.

Az állami pénzrendszer koncepciója az aktuális pénzrendszer mélyreható átalakítását követeli, és három központi eleme van. Először is kizárólag a jegybank teremthet pénzt, a kereskedelmi bankok nem teremthetnek többé saját pénzt, hanem csak a jegybank által teremtett pénzt adhatják tovább hitelként. A lakosság a jegybank által teremtett törvényes fizetőeszközhöz digitális számlapénz formájában is hozzáférne, nem csupán készpénzként, mint jelenleg. Másodszor a jegybank adósságmentesen teremti a pénzt, ezáltal szétválik a pénzteremtés és a hitelezés. A pénzmennyiséget tehát úgy lehetne növelni, hogy nem emelkedne párhuzamosan az adósság. Végül a jegybank által teremtett pénz állami kiadások útján kerül forgalomba. A pénzteremtésből eredő nyereség így az államot illetné meg, és jelentősen növelné annak anyagi mozgásterét.

Nézzük meg kicsit részletesebben az állami pénzrendszernek ezt a három elemét!

AZ ÁLLAMI PÉNZRENDSZER ELSŐ KÖZPONTI ELEME,

hogy kizárólag az állami jegybank teremthet pénzt, legyen az készpénz vagy számlapénz. A kereskedelmi bankok tehát nem teremthetnek többé számlapénzt, és ezáltal valóban pénzügyi közvetítőkké válnak, hiszen csak saját tőkéjükből vagy az ügyfelek lekötött betétként rájuk bízott pénzéből nyújthatnak hiteleket. Így megszűnnek a kereskedelmi bankok pénzteremtése által okozott

szükséges konjunkturális kilengések, mert hitelezésük nincs hatással a forgalomban lévő pénz mennyiségére. A jegybank pedig egyúttal képessé válik arra, hogy a pénzmennyiséget közvetlenül irányítsa, és a stabil gazdasági fejlődéshez szükséges mértékben növelje vagy csökkentse azt.

Az állami pénzrendszerben a kereskedelmi bankoknak nincsen szükségük jegybanki tartalékra, mert minden forgalomban lévő pénz a jegybank által teremtett törvényes fizetőeszköz: nem csupán a készpénz, hanem a bankok által kezelt számlapénz is. Ezáltal egyszintűvé válik a pénzrendszer, és megszűnik az a jelenlegi párhuzamosság, hogy a kereskedelmi bankok pénzhelyettesítő számlapénzét részleges fedezetként leképezik jegybanki tartalékaik (lásd az alábbi ábrát). Az állami pénzrendszerben minden forgalomban lévő pénz egyúttal jegybanki tartalék, és ezért teljesen megbízható.

AZ ÁLLAMI PÉNZRENDSZER

A folyószámlákon tartott összegek, vagyis a látra szóló betétek az ügyfelek közvetlen tulajdonába kerülnek, a kereskedelmi bankok mérlegéből kikerülnek, ezért bankcsőd esetén nem képezik a csődtömeg részét. A látra szóló betéteket továbbra is a kereskedelmi bankok kezelik ügyfeleiknek, azonban saját mérlegükön kívül, a jegybank mérlegébe tartozó gyűjtőszámlákon. Az ügyfelek folyószámlájukon teljesen biztonságban tudhatják pénzüket, hiszen a számlájukon digitális formában törvényes fizetőeszköz van. Ez a pénz nem kamatozik.

A kockázatot vállaló ügyfelek pedig lekötött betétbe helyezhetik pénzüket, ami azt jelenti, hogy továbbkölcsonzés céljából kölcsönadják pénzüket egy banknak, és ennek fejében kamatot kapnak. Az állami pénzrendszer bevezetésével tehát nem változik a banki ügyfelek számára a megszokott betétkínálat, de élesen elkülönülnek egymástól a törvényes fizetőeszközt tartalmazó látra szóló betétek, amelyek elektronikus pénztárcaként működnek, és a befektetésnek minősülő lekötött betétek, amelyek egy bizonyos kockázattal járnak, és adott esetben a csődtömeg részét képezik.

AZ ÁLLAMI PÉNZRENDSZER MÁSODIK LÉNYEGES ELEME,

hogy különválnak a pénzteremtés és a hitelezés. A jegybank kizárólagos pénzteremtő intézményként ugyanis nem hitelként teremti többé a pénzt, és mérlegében a pénzmennyiség ellenoldali tételeként hitelek helyett a nemzetgazdaság teljesítménye szerepel, hiszen a pénz vásárlóereje valójában a gazdaság által termelt és pénzért vásárolható javakból ered. Ha tehát adósságmentesen teremti a jegybank a társadalom számára a pénzt, akkor nagymértékben csökken a magánszemélyek, vállalatok és állami intézmények adóssága, és csökkennek kamatterheik. A pénzmennyiséget úgy lehetne növelni, hogy nem emelkedne párhuzamosan az adósság, sőt akár teljesen adósságmentesen is biztosítva volna a társadalom pénzellátása. Az adósságmentes pénzteremtés jelentősen bővítené a gazdasági szereplők mozgásterét és gazdasági fellendüléssel járna, ahogy azt a Nemzetközi Valutaalap két kutatója kimutatta.⁴ Érdekes körülmény, hogy az állami pénzrendszer bevezetésének pillanatában a kereskedelmi bankoknál tartott látra szóló betétek átkerülnek a jegybank mérlegébe, és a pénz-helyettesítő számlapénz, amit addig tartalmaztak, törvényes fizetőeszközzé, azaz jegybankpénzzé válik. A bankok azonban ajándékba kapnának egy a látra szóló betéteknek megfelelő pénzösszeget, hiszen a látra szóló betétekben elhelyezett pénzzel ők tartoznak az ügyfeleknek, és azt igény szerint kötelesek nekik kifizetni. Ha tehát a jegybank átveszi a látra szóló betéteket, akkor egyúttal átveszi a kereskedelmi bankok azokból fakadó tartozásait is, ezért a bankoknak ellentételezniük kell a jegybank által átvállalt tartozásukat. Ez úgy történik, hogy az állami pénzrendszer bevezetésekor a látra szóló betéteik összegével megegyező tartozásuk keletkezik a jegybank felé, amit az adósaik által törlesztett összegekből kell majd az évek folyamán visszafizetniük a jegybanknak. A kereskedelmi bankoknak ügyfeleik felé fennálló, folyamatosan esedékes tartozását egy ugyanakkora, a jegybank felé fennálló, ütemezetten esedékes tartozás váltja fel. A látra szóló betétekkel szemben a lekötött betétek megmaradnak a kereskedelmi bankok mérlegében, és ezért nem szorulnak kiváltásra.

⁴ Benes, J. – Kumhof, M. (2012): *The Chicago Plan Revisited. IMF Working Paper, WP/12/202, August 2012.*

AZ ÁLLAMI PÉNZRENDSZER HARMADIK LÉNYEGES ELEME,

hogy a jegybank által teremtett pénz az államháztartást gyarapítja, és állami kiadások útján kerül forgalomba. Ahhoz, hogy a gazdaság növekedhessen, a gazdaságban keringő pénz mennyiségének is folyamatosan növekednie kell. Magyarországon az elmúlt tíz évben a forgalomban lévő pénz mennyisége évente átlagosan csaknem 1500 milliárd forinttal növekedett.⁵ Ha ezt a növekedési ütemet vesszük alapul, akkor az állami pénzügyrendszerben évente 1500 milliárd forint pluszbevételhez jut az államkassza, méghozzá úgy, hogy a jegybank semmivel sem teremt több pénzt, mint korábban a kereskedelmi bankok. Ez a pluszbevétel a pénzteremtésből eredő nyereség (az úgy nevezett seigniorage).

A gazdasági növekedés esetén folyamatosan megjelenő pluszbevételen túl az új pénzügyrendszerben magas átállási bevétel is keletkezik a jegybank és következőképpen az államkassza számára. A kereskedelmi bankok ugyanis az állami pénzügyrendszerre való átállás időpontjában keletkezett, látra szóló betéteik összegével megegyező tartozásukat az átállást követő években törlesztik a jegybanknak. Ha a kereskedelmi bankok az évek során az általuk nyújtott hitelek törlesztésének ütemében visszafizetik ezt a tartozásukat, akkor a Magyar Nemzeti Bank összesen 15 000 milliárd forint bevételt – ez a magyar államadósság fele –⁶ könyvelhet el és továbbíthat az államkasszába úgy, hogy ezáltal nem növekedik a forgalomban lévő pénz mennyisége.⁷ Ezt a pénzt az államadósság törlesztésén túl a közszolgáltatások finanszírozására, például az egészség- és oktatásügy, valamint a közlekedési infrastruktúra fejlesztésére lehetne fordítani. Fontos végül aláhúzni, hogy az állami pénzügyrendszerben a jegybank független a mindenkorai kormánytól, és a jegybankot törvény kötelezi arra, hogy a nemzetgazdaság teljesítményével összhangban irányítsa a pénzmenyiséget annak érdekében, hogy megőrizze a pénz vásárlóerejét, és se infláció, se defláció ne alakuljon ki.

Az állami pénzügyrendszerrel összegezve megállapíthatjuk, hogy az adósságmentes pénzteremtésnek köszönhetően nem jár szükségszerű eladósodással, nem idéz elő monetáris növekedési kényszert, csökkenti a pénzvagyron koncentrációját, továbbá – megvonva a kereskedelmi bankok privilégiumait – közfeladattá teszi a társadalom pénzellátását, biztosítja a banki ügyfelek pénzét, és jelentősen növeli az állam anyagi mozgásterét, a jegybanki pénzteremtés eredményeként pedig lényegesen enyhíti a gazdasági ingadozást, és megszüntetheti az inflációt. Az állami pénzügyrendszer tehát fenntartható, stabil és igazságos monetáris keretfeltételeket biztosítana a gazdasági szereplőknek, és lehetővé tenné, hogy a pénzteremtés az egész társadalom javát szolgálja. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy az etikus pénzügyrendszer mellett még számos további feltételnek kell teljesülnie ahhoz, hogy gazdaságunk és társadalmunk fenntartható és igazságos legyen.

⁵ Lásd az mnb.hu-n található mérlegstatisztikákat.

A pénzmennyiségek, 4/1. táblázat, M1 pénzügyi aggregátum (készpénz és látra szóló betétek), 2008. július: 6259 milliárd forint és 2018. július: 21 015 milliárd forint, tíz év alatt a növekedés tehát 14 756 milliárd forint.

⁶ A magyar államadósság az Államadósság Kezelő Központ Zrt. adata szerint 2018. július végén 28 072 milliárd forint volt. (Forrás: <http://www.akk.hu>)

⁷ Lásd az mnb.hu-n található mérlegstatisztikákat.

A pénzmennyiségek, 4/1. táblázat, M1 pénzügyi aggregátumon belül a látra szóló betétek összege, 2018. július: 15 622 milliárd forint.

FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM

- Bank of England (2014):** Money creation in the modern economy. In: Quarterly Bulletin 2014 Q1, Vol. 54. No. 1, pp. 14-27.
- Benes, Jaromir – Kumhof, Michael (2012):** The Chicago Plan Revisited. IMF Working Paper, WP/12/202, August 2012.
- Binswanger, Hans Christoph (2006):** Die Wachstumsspirale. Geld, Energie und Imagination in der Dynamik des Marktprozesses. Metropolis Verlag, Marburg.
- Daly, Herman E. (1996):** Beyond Growth, Boston (MA).
- Huber, Joseph (2013):** Monetäre Modernisierung. Metropolis Verlag, Marburg.
- Huber, Joseph (2017):** Sovereign Money. Beyond Reserve Banking. Palgrave Macmillan, Cham.
- Fisher, Irving (1936):** 100% Money and the Public Debt. In: Economic Forum, April-June 1936, pp. 406-420.
- Jackson, Andrew – Dyson, Ben (2012):** Modernising Money. Positive Money, London.
- Jakab Zoltán – Kumhof Michael (2015):** Banks are not intermediaries of loanable funds - and why this matters. Bank of England Working Paper No. 529, May 2015.
- Joób Márk (2014):** Grundlagen einer neuen Wirtschaftsethik und die Notwendigkeit einer Geldreform. BoD, Norderstedt.
- Joób Márk (2019):** Az aktuális pénzrendszer társadalmi kockázatai és az állami pénzrendszer koncepciója. Gazdaság és társadalom, 2018 (3-4), 5-20.
- Joób Márk (2016):** The Importance of the Monetary System Regarding Sustainability. E-CONOM, 4 (2), pp. 2-11.
- Lietaer, Bernard et al. (2015):** Pénz és fenntarthatóság. A hiányzó láncszem. Image Kft.
- Milanovic, Branko (2016):** Global Inequality. Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts).
- Streeck, W. (2016):** How Will Capitalism End? Verso, London - New York.
- Werner, Richard A. (2014):** Can banks individually create money out of nothing? - The theories and the empirical evidence. In: International Review of Financial Analysis, 36 (2014), pp. 1-19.

ÉLETIGENLŐ TÁRSADALMAT ÉS GAZDASÁGOT!

A fenntarthatatlan pénzügyi szektor csak egyike az életünket ellehetetlenítő sokasodó olyan veszélyeknek, mint az éghajlatváltozás, a biológiai sokféleség csökkenése, a szélsőséges társadalmi egyenlőtlenség. A problémák okai közösek: túl sok erőforrást vettünk el a természettől, közösségeinket alárendeltük egy életidegen gazdaságnak, kényelmünkre és anyagi fogyasztásunkra koncentráltunk, önhitté váltunk – azt gondoltuk, a hozzáállásunk okozta problémákat a tudomány és a technika meg fogja oldani.

GYÖKERESEN KELL HÁT MEGVÁLTOZNUNK, S A VÁLTOZÁSNAK MINDEN SZINTRE KI KELL TERJEDNIE.

Ezért indította a Magyar Természetvédők Szövetsége az

ÉLETIGENLŐ TÁRSADALMAT ÉS GAZDASÁGOT!

petíciót, amely egyéni vállalatásokat és követeléseket fogalmaz meg a következő területeken:

- **TERMÉSZETI ERŐFORRÁSAINK FENNTARTHATÓ HASZNÁLATÁT!**
- **GLOBALIZÁCIÓ HELYETT LOKALIZÁCIÓT!**
- **FELELŐS VÁLLALATOKAT ÉS PÉNZRENDSZERVÁLTÁST!**
- **GONDOLKODÁSI ÉS ERKÖLCSI MEGÚJULÁST!**

A petícióhoz a
www.mtvsz.hu/peticiok
oldalon lehet csatlakozni.

FELELŐS VÁLLALATOKAT ÉS PÉNZRENDSZERVÁLTÁST!

- Vállalom, hogy fogyasztóként a felelősen gazdálkodók termékeit, szolgáltatásait részesítem előnyben.
- Részvételre töreksem alulról építkező, demokratikus gazdasági összefogásokban, helyi szívszervezetekben, kalákákban.
- Elvárom a döntéshozóktól, hogy növeljék a vállalatok és a bankok elszámoltathatóságát, csökkentsék azok túlzott befolyását és a jogi személyiséggel való visszaélési lehetőségeiket, hogy működésük külső költségeit ne háríthassák át a társadalomra. Részesítek előnyben a családi és közösségi gazdálkodást.
- pénzkibocsátás a közösségi szükségleteket és a természetet szolgálja, ne a bankok extra-profitját és újabb adósságok létrejöttét.

/részlet a petícióból/

PÉNZ- RENDSZER- VÁLTÁST!

ÉLETIGENLŐ TÁRSADALMAT ÉS GAZDASÁGOT!

**Magyar
Természetvédők
Szövetsége**
Föld Barátai Magyarország